
Kriza i ontološka nesigurnost: Odgovor Dejanu Joviću

FILIP EJDUS

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

S velikim interesovanjem sam pročitao prikaz moje knjige *Kriza i ontološka nesigurnost: teskoba Srbije povodom secesije Kosova* koji je napisao Dejan Jović za jedan od prethodnih brojeva *Političke misli* (Ejdus, 2020; Jović, 2020). U svom tekstu, Jović pored predstavljanja osnovnih ideja moje knjige, kao i nekih nedostataka koje je u njoj uočio, postavlja i nekoliko pitanja za raspravu. Ovom prilikom ne bih se osvrtao na kritike, koje se uglavnom tiču stvari koje knjigom nisu obuhvaćene kao što su na primer korisno poređenje sa Grčkom i Mađarskom, jer se sa njima mogu samo složiti. Ono što imam obavezu da odgovorim, više na svoju štetu nego u svoju odbranu, jeste da teoriju ontološke sigurnosti nažalost nisam “sam osmislio”, kako bi se možda moglo shvatiti iz Jovićevog prikaza (2020, str. 250). Koncept ontološke sigurnosti (ili bezbednosti) ušao je u nauku o međunarodnim odnosima još sredinom devedesetih godina. Jedan od prvih autora koji su pisali o ontološkoj sigurnosti kao potrebi za predvidljivošću odnosa sa svetom, kao jednom od osnovnih interesa države, bio je Alexander Wendt (1994, str. 385). Vrlo brzo su i drugi poznati autori počeli da koriste ontološku sigurnost u kontrastu sa fizičkom sigurnošću koja okupira realiste (Huysmans, 1998), ali i kao koncept koji na sociološki održiviji način tretira odnos identiteta i sigurnosti od nekih drugih pojmova koji su tada cirkulisali u međunarodnim studijama (McSweeney, 1999). Od sredine 2000-ih ovo je interesovanje počelo sve više da se teorizuje, a za to su zaslužni Catarina Kinnvall, Jennifer Mitzen, Brent Steele (Kinnvall, 2004, Mitzen, 2006; Steele, 2008) i brojni drugi autori koji su učinili da ova oblast danas bude priznata i zasebna agenda u kritičkim studijama bezbednosti. O tome svedoči i poslednje izdanje uglednog udžbenika iz kritičkih studija sigurnosti koje je ovome pravcu posvetilo posebno

poglavlje (Peoples i Vaughan-Williams, 2020). Moji radovi na ovu temu, među kojima je i ova knjiga, predstavljaju samo mali doprinos ovoj uzbuđljivoj, inovativnoj i dinamičnoj istraživačkoj agendi.

Ostatak ovog teksta bih želeo da posvetim nekim inspirativnim pitanjima koja Jović postavlja u svom prikazu. Prvo pitanje glasi: Želi li Srbija doista izaći iz svoje ontološke nesigurnosti ili koristi tu situaciju kao “novu normalnost”? Po mom shvaćanju, ontološka nesigurnost je stanje duboke teskobe povodom nemogućnosti da se održi koherentna i zdrava priča o sebi. Isto kao i pojedinci, kolektivi poput država takođe imaju potrebu da održavaju svoj biografski kontinuitet. Apsolutnu ontološku sigurnost je ipak nemoguće dostići, pošto je narativ o tome ko smo, odakle dolazimo i kuda idemo uvek u fluktuaciji, često na probi i zahteva stalnu potvrdu od drugih. Ipak, u kritičnim situacijama centralni narativ je fundamentalno ugrožen, što izaziva osećanje duboke teskobe, osramoćenosti i osujećenosti. Nacije koje dugo žive u takvom stanju mogu egzistencijalne izazove da ugrade u narativ o Sopstvu i time stvore jednu “novu normalnost”, o čemu piše Jović. To su nacije koje se stalno nalaze pred istorijskim iskušenjima i koje stalno moraju da se brane od pravih ili imaginarnih izazova ili neprijatelja. Srbija je jedna od tih nacija. Zbog toga je Jović u pravu kada primećuje da je Kosovo možda korisnije kada je odvojeno nego kada je unutar Srbije (Jović, 2020, str. 251), kao i da se možda namerno održava rasep između Kosova i Evrope (ibid., str. 252) jer se na taj način omogućava narativ o permanentnim opasnostima kojima se uspešno manipuliše (ibid.). Kosovo se tako pretvara u nedostizan objekat želje i u metaforu nečega što nam nedostaje kako bismo bili celoviti. Traganje za tim komadićem koji nedostaje postaje nacionalna misija, a teskoba koju izaziva užasavajuća pomisao da ga nikada nećemo imati se odagnava kroz politiku straha i proizvodnju unutrašnjih ili spoljnih neprijatelja.

Drugo pitanje koje postavlja Jović jeste čeka li Srbija novu kritičnu situaciju u kojoj će se karte drugačije podeliti. Važno je reći da iako su pojedine stranke i ličnosti zagovarale održavanje zamrznutog sukoba do neke “povoljnije” prilike, ovo barem u deklarativnom smislu nije proklamovani cilj politike Beograda prema Kosovu. Predsednik Vučić, koji je ključan akter kosovske politike Srbije već skoro čitavu deceniju, nekoliko puta je ponovio da zamrznuti sukob nije dobra opcija za Srbiju. Međutim postavlja se pitanje da li je ovo iskreno uverenje ili samo jeftina retorika koja služi da se kupi vreme i pred Evropom simulira slika o konstruktivnom zalaganju Beograda u dijalogu o normalizaciji odnosa sve dok se konstelacija međunarodnih odnosa ne podese tako da se ta teritorija ili neki njeni delovi vrate pod okrilje Srbije. Možda je odgovor na Jovićevo pitanje pozitivan i možda takvo očekivanje zaista postoji izvan scene ili čak u delu javnosti. Sa racionalne strane posmatrano, dok globalni odnosi multipolarizacije možda mogu ići u tom smeru, vreme radi u prilog ovoj strategiji pošto na Kosovu živi sve manje Srba (posebno

južno od Ibra), a Kosovo sve više gradi svoju državu. Samim tim, realistične šanse za bilo kakvu reviziju situacije u korist Srbije su, kako vreme odmiče, sve manje. Ipak, to nije način na koji srpski etno-nacionalisti posmatraju ovu stvar. Iz njihovog ugla, Srbi treba da se ugledaju na Jevreje koji su se 2000 godina pozdravljali sa “dogodine u Jerusalimu” da bi se na kraju i vratili u “svetu zemlju” i tu napravili svoju jevrejsku državu. Ostaje otvoreno pitanje da li će se ovaj iredentistički narativ o Kosovu kao srpskom Jerusalimu pretvoriti u centralnu nacionalističku mantru koja će i dalje biti pogonsko gorivo za neke buduće sukobe ili će pak postepeno izgubiti mobilizacijsku moć slično kao što su se Finci nakon Drugog svetskog rata raščarali svoje opsesije Kareljijom.

Konačno, Dejan Jović pokreće i jedno veoma važno pitanje kojim se takođe nisam bavio u svojoj knjizi i koje čini mi se nije do sada razmatrano u politikološkoj literaturi, a tiče se odnosa između nerešenog kosovskog pitanja i urušavanja demokratskih institucija u Srbiji. Sa jedne strane, slučaj Srbije svakako treba posmatrati kao deo širih globalnih i regionalnih procesa demokratskog nazadovanja koji su dobrim delom pokrenuti velikom ekonomskom krizom 2008. godine. Izveštaj Freedom House pokazuje da je 2020. godina bila 15. za redom u kojoj su slobode u svetu smanjene (Freedom House, 2021). Ovi procesi su posebno izraženi u istočnoj Evropi (Vachudova, 2020) i na zapadnom Balkanu (Lavrić i Bieber, 2021). Barem deo uzroka slabljenja demokratije u Srbiji stoga je svakako u globalnim i međunarodnim procesima. Ipak, mislim da je Dejan Jović u pravu kada zaključuje da je fundamentalna nesigurnost povodom Kosova takođe jedan od faktora koji je u Srbiji podstakao autoritarne tendencije. Nerešeno nacionalno pitanje otežava razvoj demokratske političke kulture, podstiče politiku straha i neprijateljstva, podstiče fenomen “okupljanja oko zastave” i centralizaciju političke moći umesto razvoja građanske svesti, vladavine prava, demokratskih institucija i podele vlasti. Upravljanje ontološkom nesigurnošću zahteva da se teskoba od unutrašnje fragmentacije pretvori u strah od opipljivih unutrašnjih i spoljnih neprijatelja i opasnosti, a demokratija samo stoji na putu tome da se nacija sa njima odlučno obračuna. Da stvar bude gora, i mnogi u EU su prihvatili i podržali izgradnju Vučićeve stabilokratije upravo zbog iščekivanja, sada se sve jasnije vidi pogrešnog, da će on biti spreman da prihvati realnost na Kosovu. Najpre mu je u Evropi progledano kroz prste što je stvorio jednopartijsku strahovladu među Srbima na Kosovu. Međunarodna zajednica je zatvorila oči kada je iz Beograda orkestrirana *false flag* operacija rušenja biračkih kutija na lokalnim izborima u Kosovskoj Mitrovici u novembru 2013. godine. Cilj ovog nasilja za koje su optuženi bojkotaši, protivnici Vučićeve politike i Briselskog sporazuma, bio je da izbori budu ponovljeni sa većom izlaznošću. U narednom periodu je na Kosovu, pred nosom EU, uništen pluralizam među kosovskim Srbima kako bi se napravio prostor za kompletnu dominaciju Srpske liste. Ceo mehanizam

strateške manipulacije izborima sa džipovima, spiskovima, pritiscima i kupovinom glasova, koji je najpre razvijen i testiran na Kosovu, zatim je prenet i primenjen u ostatku Srbije, što je nakon tri decenije višepartizma dovelo do povratka na *de facto* jednopartijski sistem. To je još jedan žalosni pokazatelj da je izgradnja demokratije u senci nerešenih teritorijalnih sporova kao izgradnja kuće na živom blatu.

LITERATURA

- Ejdus, F. (2020). *Crisis and Ontological Insecurity: Serbia's Anxiety over Kosovo's Secession*. Palgrave. London.
- Freedom House. (2021). *Freedom in the world 2021*. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2021/democracy-under-siege>
- Huysmans, J. (1998). Security! What do you mean? From Concept to Thick Signifier. *European Journal of International Relations*, 4 (2): 226-255.
- Jović, D. (2020). Filip Ejdus, *Crisis and Ontological Insecurity: Serbia's Anxiety over Kosovo's Secession*, 27 (3): 247-253.
- Kinnvall, C. (2004). Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security. *Political Psychology*, 25 (5): 741-767.
- Lavrič, M. i Bieber, F. (2021). Shifts in Support for Authoritarianism and Democracy in the Western Balkans. *Problems of Post-Communism*, 68 (1): 217-226.
- McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Mitzen, J. (2006). Ontological security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12 (3): 341-370.
- Peoples, C. i Vaughan-Williams, N. (2020). *Critical security studies: An introduction*. Routledge. London.
- Steele, J. B. (2008). *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*. Routledge. London.
- Vachudova, M. (2020). Ethnopolitism and democratic backsliding in Central Europe. *East European Politics*, 36 (3): 318-340.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and the International State. *American Political Sciences Review*, 88 (2): 384-396.